

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Мостов'яка Миколи Івановича на тему «Формування експортної стратегії агропродовольчого сектору України в умовах євроінтеграції», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Переорієнтація світової економіки на нові моделі глобальної взаємодії та посилення регуляторного впливу на міжнародну торгівлю формують нові вимоги до стратегування експортної діяльності держав. Для України ці процеси мають особливо вагоме значення з огляду на ключову роль агропродовольчого сектору у формуванні валютних надходжень, забезпеченні продовольчої безпеки та інтеграції у світові ринки.

Разом із тим, існуюча модель агропродовольчого експорту зберігає ознаки сировинної спеціалізації та недостатньої залученості до високотехнологічних сегментів глобальних ланцюгів створення вартості. У поєднанні з воєнно-економічними викликами, зміною логістичних маршрутів і необхідністю адаптації до регуляторних вимог Європейського Союзу це зумовлює потребу у формуванні цілісного підходу до розроблення експортної стратегії, орієнтованої на структурну трансформацію експорту та підвищення частки продукції з високою доданою вартістю.

Науковий інтерес до зазначеної проблематики обумовлений також тим, що в сучасних дослідженнях переважає фрагментарний підхід до аналізу агропродовольчого експорту, тоді як питання комплексного поєднання структурної діагностики, оцінювання інституційного середовища, визначення стратегічних пріоритетів та моделювання альтернатив розвитку залишаються недостатньо розробленими. Це визначає необхідність поглиблення теоретико-методичних засад формування експортної стратегії агропродовольчого сектору як інтегрованої системи управлінських рішень.

Тематика дисертаційного дослідження узгоджується з напрямками наукових досліджень у сфері розвитку агропродовольчого сектору та зовнішньоекономічної діяльності, що реалізуються в межах науково-дослідних робіт Уманського національного університету «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (0121U112522) та «Соціально-економічні пріоритети розвитку національної продовольчої системи в умовах глобалізації» (0111U010418). У межах цих тем автором досліджено питання формування експортної стратегії агропродовольчого сектору, обґрунтовано підходи до його структурної

модернізації та розроблено інструментарій підвищення ефективності інтеграції національних виробників у глобальні ланцюги створення доданої вартості. Наукові результати, отримані в дисертації, відповідають стратегічним орієнтирам економічного розвитку України та завданням її європейської інтеграції.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Авторські наукові положення, що містяться в дисертації, є глибоко аргументованими й демонструють сувору послідовність та чіткість викладу матеріалу. Дослідження побудоване на поєднанні теоретичного узагальнення та прикладного аналізу, що забезпечило послідовний перехід від концептуальних положень до розроблення методичного інструментарію та практичних рекомендацій щодо формування експортної стратегії агропродовольчого сектору.

Аргументованість отриманих результатів ґрунтується на використанні сучасних підходів економічного аналізу, зокрема методів структурно-динамічного дослідження експорту, індексного аналізу порівняльних конкурентних переваг, стратегічної сегментації підсекторів, а також економіко-математичного моделювання та сценарного прогнозування. Застосування зазначеного інструментарію дозволило забезпечити комплексне дослідження процесів трансформації експортної спеціалізації та обґрунтувати напрями її структурної модернізації.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням офіційних статистичних даних національних і міжнародних джерел, а також узгодженістю отриманих результатів із фактичними тенденціями розвитку агропродовольчого сектору та зовнішньої торгівлі України. Проведені розрахунки та аналітичні узагальнення мають внутрішню логіку, є взаємопов'язаними та відображають причинно-наслідкові зв'язки між інституційними чинниками, структурою експорту та рівнем створення доданої вартості.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження має комплексний характер і охоплює як розвиток теоретичних положень, так і вдосконалення методичного інструментарію та обґрунтування прикладних рішень у сфері формування експортної стратегії агропродовольчого сектору, зокрема:

– уточнено підходи до трактування агропродовольчого сектору як багаторівневої системи, інтегрованої у виробничо-переробні, інфраструктурні та інституційні взаємозв'язки, що дозволяє комплексно розглядати процеси формування експортної спеціалізації; розвинуто концептуальні засади формування експортної стратегії як інтегрованої системи стратегічних орієнтирів та інструментів адаптації до змін глобального конкурентного і регуляторного середовища;

– запропоновано інтегрований підхід до стратегування експортної діяльності агропродовольчого сектору, що поєднує структурну діагностику експорту, оцінювання інституційного середовища, аналіз конкурентних переваг та моделювання альтернативних сценаріїв розвитку; удосконалено інструментарій стратегічної сегментації підсекторів і товарних позицій, який дозволяє ідентифікувати пріоритетні напрями структурної модернізації експорту та оцінювати їх позиціонування у глобальних ланцюгах створення вартості; розвинуто підходи до моделювання трансформації структури агропродовольчого експорту на основі поєднання сценарного прогнозування та вартісної оцінки результативності стратегічних рішень, що забезпечує кількісне обґрунтування ефектів від реалізації запропонованих заходів;

– обґрунтовано організаційно-економічний механізм реалізації експортної стратегії, який базується на принципах багаторівневого управління, координації дій державних інституцій і суб'єктів господарювання та адресної диференціації інструментів підтримки; розроблено підходи до формування системи державного регулювання експорту, орієнтованої на підвищення частки продукції з високою доданою вартістю та посилення інтеграції національних виробників у глобальні ланцюги створення вартості.

Отримані в дисертації висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими, впливають із результатів проведеного дослідження та мають як теоретичне, так і прикладне значення, що дозволяє розглядати їх як основу для подальшого вдосконалення державної політики у сфері розвитку агропродовольчого експорту.

Практичне значення одержаних результатів

Практична цінність результатів дисертаційного дослідження полягає у розробленні методичних підходів та прикладного інструментарію формування експортної стратегії агропродовольчого сектору, орієнтованих на структурну модернізацію експорту, підвищення рівня доданої вартості та посилення інтеграції національних виробників у глобальні ланцюги створення вартості. Запропоновані в роботі рішення мають прикладний характер і можуть бути використані при формуванні державної політики у сфері розвитку агропродовольчого сектору, розробленні стратегічних документів, а також у діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Вказане підтверджується впровадженням результатів дослідження в діяльність державних, експертно-аналітичних та освітніх установ. Зокрема, напрацювання автора використано у діяльності Громадської спілки «Фонд підтримки реформ в Україні», де вони застосовані під час підготовки аналітичних матеріалів щодо розвитку експорту українських підприємств в умовах воєнних викликів, а також при формуванні пропозицій до Експортної стратегії України до 2030 року (довідка від 29.09.2025 р. № 137-1/2509).

Результати дослідження також використано у практичній діяльності ДП «Укрпромзовнішекспертиза», зокрема при підготовці аналітичних матеріалів і консультативних рекомендацій щодо розвитку агропродовольчого експорту (довідка від 15.09.2025 р. № 2408).

Окремі результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес Уманського національного університету, де вони використовуються при викладанні навчальних дисциплін економічного спрямування (довідка № 2648/01-10 від 23.12.2025 р.). Це забезпечує інтеграцію сучасних підходів до аналізу агропродовольчого експорту, стратегування зовнішньоекономічної діяльності та оцінювання конкурентних позицій у глобальних ланцюгах створення вартості у підготовку здобувачів вищої освіти.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані та відображені у наукових публікаціях здобувача. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць, серед яких: 2 статті у наукових виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних (Scopus), 1 стаття у закордонному науковому виданні, 3 статті у фахових наукових виданнях України, а також 8 тез доповідей у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 6,5 умов. друк. арк., з яких 5,8 умов. друк. арк. належать особисто автору.

Зміст наукових праць відображає ключові результати дослідження, включаючи елементи наукової новизни, розроблений методичний інструментарій і практичні рекомендації. Представлення результатів у наукових виданнях різного рівня та їх апробація на конференціях свідчать про їх наукову значущість, обґрунтованість та відповідність сучасному рівню досліджень у даній сфері.

Таким чином, можна зробити висновок, що основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи достатньо повно висвітлені у публікаціях автора та відповідають встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дотримання принципів академічної доброчесності.

Аналіз змісту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що під час її виконання автор дотримувався принципів академічної доброчесності. Викладені в роботі наукові положення, результати дослідження, висновки та рекомендації є самостійними напрацюваннями здобувача та базуються на коректному використанні наукових джерел. У роботі належним чином оформлено посилання на використані літературні джерела, статистичні матеріали та аналітичні дані, що унеможливорює неправомірне запозичення результатів інших дослідників. Ознак плагіату, фабрикації або фальсифікації наукових результатів не виявлено.

Загалом дисертаційна робота відповідає вимогам академічної доброчесності, а використання наукових джерел здійснено з дотриманням етичних і правових норм наукової діяльності.

Відповідність дисертації спеціальності і вимогам, що висуваються до дисертацій, які подано на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретичному та методичному рівнях. Структура роботи є логічно вибудованою та відповідає поставленій меті і завданням дослідження. Виклад матеріалу характеризується послідовністю, взаємоузгодженістю розділів і підрозділів, а також цілісністю наукового підходу до розв'язання поставленої проблеми.

Зміст дисертації, коло досліджуваних питань та отримані наукові результати відповідають спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, зокрема в частині дослідження процесів формування експортної стратегії, розвитку агропродовольчого сектору, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та інтеграції у глобальні економічні процеси.

Дисертація містить науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне і практичне значення, характеризується достатнім рівнем наукової новизни, аргументованості та достовірності. Оформлення роботи, її обсяг, структура, рівень апробації результатів і повнота їх висвітлення у наукових публікаціях відповідають встановленим вимогам.

За своїм змістом і оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Відзначаючи ґрунтовність проведеного аналізу та самостійність наукового пошуку автора, у порядку наукової дискусії, вважаємо за необхідне звернути увагу на окремі положення дисертації, що потребують додаткових пояснень або уточнень.

1. У першому розділі автором здійснено ґрунтовний аналіз теоретичних підходів до дослідження експортної діяльності та розвитку агропродовольчого сектору, що формує належну наукову базу дослідження та свідчить про глибоке опрацювання наукових джерел; водночас доцільно було б більш чітко структурувати розглянуті підходи за науковими школами або концептуальними напрямками (класичні, неокласичні, інституційні, підходи глобальних ланцюгів

вартості тощо), що підвищило б системність викладу та полегшило виокремлення авторської позиції.

2. Обґрунтованим є виділення стратегічних груп у матриці «Обсяг реалізації / експортоорієнтованість», що дозволило ідентифікувати ключові сегменти розвитку агропродовольчого експорту, зокрема «лідерів експорту». Водночас для групи «внутрішньоорієнтованих лідерів» (м'ясна, молочна галузі) доцільно було б більш детально розкрити інституційні бар'єри, які стримують їхній системний вихід на зовнішні ринки, включаючи регуляторні обмеження, вимоги сертифікації, логістичні фактори та рівень державної підтримки.

3. Безумовною перевагою дослідження є його чітка орієнтація на європейські регуляторні вимоги та стандарти, що підкреслює стратегічну спрямованість роботи на інтеграцію вітчизняного агропродовольчого сектору до спільного ринку ЄС; водночас доцільно було б більш розгорнуто проаналізувати потенційні ризики та економічні виклики, які можуть ускладнювати імплементацію цих вимог у сучасних українських умовах, зокрема з урахуванням різного рівня готовності підприємств, ресурсних обмежень та адаптаційних витрат.

4. Слушною є теза про необхідність переходу агропродовольчого сектору від ролі постачальника сировини до участі у вищих ланках глобальних ланцюгів створення вартості, що відповідає сучасним трендам розвитку світової економіки. Разом з тим, у цьому контексті доцільно було б більш чітко окреслити роль іноземних інвестицій як джерела технологічної модернізації та розвитку переробної галузі, зокрема з урахуванням ризиків, обмежень та умов їх залучення в українську економіку.

5. Важливе практичне значення мають рекомендації щодо адаптації агропродовольчого сектору до вимог Green Deal та фітосанітарних стандартів ЄС, що свідчить про актуальність дослідження в умовах євроінтеграції. Водночас доцільно було б більш детально врахувати питання економічної доступності впровадження цих стандартів для малих і середніх фермерських господарств, які можуть зіткнутися з обмеженістю фінансових і організаційних ресурсів.

Сформульовані зауваження носять конструктивний характер і не знижують загального позитивного враження від дисертаційної роботи. Вони спрямовані на уточнення окремих положень та можливе поглиблення проведеного дослідження, а також окреслюють перспективні напрями подальших наукових розвідок автора.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому розв'язано важливе науково-практичне завдання, що полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні та розробленні прикладного інструментарію формування експортної стратегії агропродовольчого сектору України в умовах євроінтеграційної трансформації та структурних змін світового торговельного середовища.

Робота характеризується логічною цілісністю, послідовністю викладу та належним рівнем наукової аргументованості. Отримані результати мають наукову новизну, теоретичну значущість і практичну спрямованість, підтверджену їх впровадженням у діяльність державних, аналітичних та освітніх установ. Викладені у дисертації положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими, взаємопов'язаними та відображають досягнення поставленої мети дослідження.

За актуальністю теми, ступенем обґрунтованості наукових положень, достовірністю та новизною отриманих результатів, їх теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота відповідає вимогам пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами), а її автор – Мостов'як Микола Іванович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Уманського національного університету

Лідія КЛИМЕНКО